

Takva: akıl çözülmesi

Selçuk CANDANSAYAR

Din, her şeyden önce bir vaattir. Eylemin sorumluluğundan kaçma vaadi. Bu dünyada olup bitenleri ve gelip geçenleri anlayabilmenin imkanını sunar. Nasıl bir anlama? Kendini yormadan, dünyayı kendisinden dolayım lamadan anlama. Din, insana üzerinde düşünmeden eyleme hakkı tanıdığı için ‘huzur’ vericidir. Kant biraz da bu yüzden “ sapere aude!” diye seslenir insana; aklını kendin kullanma cesaretini göster! Aklının sorumluluğundan vazgeçen insan sorumluluktan kaçır ve hayatını Allah’a tevekkül ederek olup biteni seyreder.

Takva’nın Muharremi için hayat biteviye kendisini yineleyen zamansız günler boyunca vekilinin izinde kendisi ve hayat üzerine hiç düşünmek zorunda kalmadan döner durur. Bir akıştan çok tekrardan ibarettir. Nirengisi ezan saatleri olan bu döngü içinde Muharrem’i aynı hayatı sürekli yeni baştan ve sanki hiçbir anını değıştirmeden tekrarlar ken görürüz.

Muharrem, sabah namazıyla güne başlar, kendisi dışındaki dünyanın hiçbir nesnesinde en küçük bir değışime izin vermeyen ve böylece onları da yok haline getiren, kendisi dışında olup bitenden kopmuş, hayata temas etmeyen bir döngüyü sürdürür, durur. Muharrem’in bu dünyada yaşayıp yaşamadığı belli değildir. Muharrem için bu dünyanın varlığının da bir önemi yoktur. Evin ve ev eşyalarının düzeni ve kullanımları da zamansızdır. Sanki hayatın bir anında takılıp kalmış ve ilerlemeyen, eskimeyen, değışmeyen donmuş, fotoğraf karesine tutsak edilmiş gibidir.

Takva tam da bu demektir; korumak, muhafaza etmek, düzene koymak gibi anlamlarla örölüdür. İslam, takvayı Allah korkusuyla günahlardan korunmak ve nefsin kulu yanıltmasına izin vermemek olarak görür. Takva sahibi olanlar dünyanın kötölük ve günahından kendilerini uzak tutarak, Allah’ın düzenine teslim olur ve bu düzeni değıştirmeden sürdürürler. İslam düşüncesinde nefis akla denk gelir ve dünyevidir, gönöl ruhun yuvasıdır ve manevidir. Nefis insanın içine gizlenmiş hayvan gibidir, hep onu günaha doğru yöneltir, gönöl ise manevidir ve Allah’a ulaşmaya çabalar. Takva sahibi insanlar nefislerini kontrol altında tutmak için gönöl kapılarını dine açarak, Allah’a ve onun kurallarına sığınarak, tutunarak yaşarlar.

Muharrem bu tutunma, sığınmayı hiç aksamayan, değışmeyen bir yinelemeler döngüsü içinde sürdürür. Psikiyatrik açıdan bu hal obsesif kompulsif kişilik ve davranışa denk gelir. Obsesif özellikleri baskın olan insanlar düzen tutkunudurlar. Eşyalarının ve eşyayla kurdukları ilişkinin şekli ve içeriği hiç değışmez. Muharrem’in terlikleri hep yatağın kıyısında, havlusu aynı yerde asılıdır, yemek yedikten sonra sofrı hemen toplanır, işyeri aynı saatte aynı şekilde açılır, patron geldiğinde kahvesini ister ve komşuyla tavla oynar.

Muharrem’in anababasının çoktan ölmüş oldukları anlaşılır ve hayatında hiçbir akrabası yok gibidir. Patron, iş hanının çaycısı, dergahtaki Rauf dışında düzenli konuştuğu kimse yoktur. Bir de mahallenin delisini bilir, dergah bahçesinde ona omuz atan. Deliye bakışında bir tedirginlik vardır, onu kendi çocukluğuyla birlikte hatırlar. Obsesif kompulsif kişilikte ruhun diplerinde, bilinç dışında, kaynayan bir kaygı kazanı vardır, çokluk. Bu kaygı kazanının buharı sürekli ve giderek artan şekilde bilincin, egonun kapaklarını zorlar. Bodruma kapatılmış bir hayvanın oraya açılan kapağı zorlaması gibi. Obsesif bütün o değışmeyen kuralları, yerini milim oynatmadığı eşyaları, hep aynı yere aynı şekilde koyduğu terlikleri vs vs ile kapağı çivilemektedir. Sanki yaşantısı ve eşyalarında en küçük bir değışiklik yaparsa kapağı tutan çiviler gevşeyecek böylelikle kapak bodrum hapsedilen hayvanı (nefsi) kontrol altına alamayacaktır.

Öyleyse hep aynı hareketlerin yapıldığı abdest, hep aynı duaların okunduğu ve aynı rekatların kılındığı namaz, durmadan belli sayıların yinelendiği tespih çekme, dergahta katılınan ayinler ve zikir de aynı işlevi görürler. Değışmeyerek denetim altında tutmak. Burada zikrin başka ve çok önemli bir işlevi vardır. Kapağın bekçiliğinden yorulması mümkün olan egonun yerini geçici olarak alarak, onun biraz dinlenmeye fırsat bulmasını sağlamak. Zikir ve benzeri her tür meditasyon içeren ayinlerde bilinç, ego geçici olarak askıya alınır ve daha güçlü ve insanın

kendi olmaktan çıkıp başka bir bütünlüğün bileşeni olmasını sağlayan bir erime, çözülme yaşıntıdır.

Muharrem, zikir aracılığıyla ruhunu gerçekten dinlendirmektedir. Ama Allah'a ulaşmak için mi yoksa derinden zorlayan çatışmalarından yorgun düşen benliğini dinlendirebilmek için mi bilinmez. Bilinir aslında çünkü Muharrem'in rüyaları onun uyanıklığından çok başka ve günah dolu bir dünya tasavvurudur. Freud'un bilinçdışına giden kral yolu dediği rüyalar, egonun denetiminden olabildiğince kaçan dürtülerin, biçim ve içerik değiştirmiş olsa da kendilerini boşaltabildiği anlardır. Muharrem'in rüyaları arzuyla örülüdür ve arzusunun o koşulsuz nesnesi kadın bedeni ve eylemi olan cinsellikle biçimlenmiştir. Bu rüyalar Muharrem'in bilincine o kadar uzak ve o kadar korkutucudur ki her defasında dehşet içinde uyanmasına neden olur. Ama hep uyanır. Rüya tamamlanabildiğinde ya da egoyu rahatsız etmeden boşaltabildiğinde hatırlanmaz. Eğer çatışma egonun kaldıramayacağı kadar şiddetli ise rüya yarıda kalır ve ego rüyada bile dayanılmaz bulduğunu uyanarak durdurur. Ama rüyadan uyanmanın bir anlamı daha vardır. o da rüyada olup bitene yarım bırakılmış olsa da tanıklık etmiş olabilmek. Hatırlanmayan rüya ego için görülmüş sayılmaz.

Sonra Muharrem, dergahın dünyevi işlerinin bekçiliğine atanır. Belki de şeyhi Muharrem'in kendi nefsinin bekçiliğini yapmadaki başarısına güvenir. Dergahın 'ayakta kalmak için' yapmak zorunda olduğu nefisle ilgili işleri nefesine en çok hakim olduğuna inandığı müridine bırakmakta beis görmez. Bu kararını anlamakta zorlanan Rauf'a "*Zihin açıklığı değil, kalp açıklığı lazım zihne şeytan karışır*" diyor.

Muharrem'in bu dünyadaki statüsü dergahın dünyevi işlerini takip etmeye başlamasıyla hem işyerinde hem de dergahta yükseliyor. Sanki bu yükselme onu rahatsız etmiş gibi görünse de; "*şimdi sana çay söyletmekle günaha mı giriyoruz*" diyen patronuna "*estağfurullah*" diyor demesine, ama işlerini artık patronunun masasına oturarak yapmaya da başlıyor. Öyleyse Muharrem'in bu dünyanın düzeninde yaşamaya dair bir gizil isteği, çatışmalarından kurtulmak için bir adım atmaya eğilimi olduğu da hissediliyor. Muharrem de her insan gibi yaşamak, hayata temas etmek istiyor.

Oysa hayat acımasızdır ve dergahın dünyevi işleri dünyanın düzenine uygun olarak çözümlmelidir. Kirasını düzenli ödediği sürece kiracının rakı içmesinde bir mahsur olmaması gerekir ve yoksulluktan olsa da kirasını ödeyemeyen evden çıkmalıdır.

Hayatın bu acımasızlığına Muharrem, o güne dek uzak durmayı seçtiği dünyevi olana ait nesnelerle ilişki kurmaya başlamasıyla birlikte tanık olmaya da başlıyor. Diz üstü bilgisayar, cep telefonu, şoförlü otomobil, takım elbise, güneş gözlüğü, artık nesneler sadece kullanım değerleriyle değil, değişim değerleriyle de hayatını işgal etmeye başlıyorlar.

Filmde Muharrem'in her ne kadar teknoloji simgeleri olsalar da bir yandan da 'modern' hayatı imleyen bu eşyalarla ilişki kurmaya başlamasıyla birlikte rüşvete de bulaşmasının eşzamanlaştırılmış olması eleştiriye açıktır. Filmin alt metninde belli belirsiz olsa da modern olanın dini bozduğuna dair bir ilişkinin okunma imkanı var. Bu ilişkisellik Türkiye'de dincilerin aydınlanma ve modernizmin simgesi olarak gördükleri "*batı*" değerlerinin yozlaştırıcı etkisi söylemlerine koşutluk gösteriyor. Bir kapitalizm eleştirisinden çok modernlik eleştirisine daha yakın bir bağ kurulmuş gibi duruyor.

Muharrem'i aklından vazgeçiren de rüşvet almış olmasından çok rüyalarındaki kadının, yoksul aileyi kiradan atmasına zorlayan şeyhinin kızı olması ve kıza altın alırken rastlamasıdır. Şeyhin dünyevi olandan o kadar uzak olmadığını yönetmen seyirciye bir sekansta flu olarak da olsa göstermiştir aslında. Şeyh, Rauf'u evin salonundaki sedirde karşılar ve fakat arka planda salondaki koltuk takımı görüntüye bulanık da olsa dahildir. İlk ipucu ise Ankara'dan gelen siyah Mercedesliler için günü olmasa da zikir yapılmış olmasıdır. Tabi bir de Muharrem'in patronunun fazla para alınmış çuval satışından vicdan azabı duymak bir yana mutlu olmasını da eklemek gerekir.

Ve Muharrem'in zaten yıllardır kontrol etmekten bunaldığı ve ancak dergahın, takvanın yardımıyla bütünlüğünü koruyabildiği egosu dağılıp, çözülmekten başka çıkar yol bulamaz. Psikiyatrik terminoloji ile “*dissosiyatit atak*” olarak tanımlanabilecek olan bir rahatsızlığa sığınmaktan başka çaresi kalmaz. Psikiyatrik hastalıklar çoğu zaman bir ayakta kalma, dayanma çabasından başka bir şey değildirler. Zorlanan, baskı altında kalan ego, hastalanarak zorlanmanın üstesinden gelmeye çalışır. Bu çabanın hastalık olarak değerlendirilmesinin nedeni çatışmanın gerçekliğe uygun ve hasta yararına çözülememiş olmasındandır.

Muharrem de bilincinin, egosunun kaldıramayacağı bu çatışmadan –*kendi arzularını denetleyebilmek için sığındığı şeyhinin arzularını gizliden de olsa özgürce yaşayan biri olması, bu dünyanın günahından dine sığınarak kurtulmaya çalışırken sığındığı dinin şeyhinin dünyanın günahlarıyla iç içe yaşayabilmesi*- ancak egosunun sınırlarını çözerek, aklının iplerini bırakarak kurtulmaya çabalar. Muharrem hiç barışmadığı, hiç serbest bırakmadığı hep nefsinin bekçi köpeği olarak kullandığı aklından vazgeçer. Ödül, rüyalarının kadınıyla evlendirilmek dergaha damat olmaktır. Kendisini koruyamayan aklının yerini dergahın tavan arasında bir kovuk alır.

Takva, bir yandan tarikat dünyasının perdelerini açarken diğer yandan kapitalizm eleştirisi yapmayı amaçlıyor. Manevi olana gömülmüş, her eylemi Allah ve din adına yaptığı iddiasındaki tarikatların aslında dünyevi olanla ne kadar içli dışlı olduğunu göstermesiyle oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Ancak belki bilinçsizce olsa da modern olanın yozlaştırıcı potansiyeli, takva sahibi olmayı günaha bulaşmamanın tek yolu ve bu yolunda ancak hayatla bağ kurmamaktan geçtiği gibi alt okumalara müsait bir yapı taşıdığı da belirtilmelidir.

Takva 2005. Yönetmen: Öner Kızıltan. Senaryo: Önder Çakar Yapım: Yeni Sinemacılar. Oyuncular: Erkan Can, Meray Ülgen, Güven Kıraç, Erman Saban, Salaettin Bilal.